

A Szervezett Munkás ugyanis állandóan napirenden tartotta a Ferrum gyári eseményeket, de cikkei olykor nem voltak olyan színvonalasak, mint amilyent a téma megérdemelt volna. Nem szabad szem elől téveszteni, hogy a szabadkai szerkesztőség összetétele nem mindig szavatolhatta a helyes irányvonalat, abban is kifejezésre juthattak a mozgalomra jellemző útkezesések, tévelygések — és elhajlások.

Egyik írásában például nagyon túlhaladott, alapjában véve ludista eredetű nézetek jutnak kifejezésre, amikor a cikk írója lazsálásra szólítja fel a munkásokat, azzal az indoklással, hogy a tőkés ne tudja profitjából felújítani a gyár berendezéseit. Ugyanakkor állandó a panasza a korszerűtlen gépekre, a rossz és egészségtelen munkakörülményekre! A modern forradalmi munkásmozgalomban a naplopás és a gépek felújítása elleni fellépés összeegyeztethetetlen cselekedet. Ezzel szemben az úgynevezett nyers akkord elleni harc, amely állandóan végigkísérte a Ferrum munkásainak megmozdulásait, indokolt volt.

Más helyen megdöbbenően hat az ismeretlen, de sejthető szerző kimon-

dottan fajgyűlölő, az Ébredők sajtójának is becsületére való hangja. Az osztályszempontokat egészen vakon nemzeti és vallási szempontokkal helyettesíti, ami természetesen nem szolgálhatta a harcos munkásmozgalom ügyét.

Ezeknek a dokumentumoknak ilyen formában nem kellett volna helyet adni a könyvben. De lehetett volna kivonatossan közölni, ahogy az más esetekben történt, vagy megfelelő magyarázatokkal ellátni, amit más, kevésbé kirívó esetekben nem mulasztott el a szerző.

Az anyag többsége azonban érdekes és értékes útmutatóul szolgál a szakembereknek, sőt nyugodtan elmondhatjuk, hogy mint olvasmány is érdeklődésre tarthat számot mindazok részéről, akik forradalmi múltunk ápolására és népszerűsítésére hivatottak.

Ezért ezt a szép kivitelű, számos képpel illusztrált könyvet nemcsak minden könyvtár és iskola, hanem minden pedagógus számára is hozzáférhetővé kellene tenni.

Érdeklődéssel várjuk a már sajtó alatt levő harmadik kötet megjelenését is.

GAJDOS TIBOR

TÉNYFÖLTÁRO TÖRTÉNETÍRÁS

Dr JOSIP MIRNIĆ: Nemci u Bačkoj u drugom svetkom ratu.
Institut za izučavanje istorije Vojvodine, Novi Sad, 1974.

A jugoszláv történetírás nemrég témakörénél fogva eredetinek mondható művel gazdagodott, mert a mai napig hazánkban kevés olyan könyv látott nyomdafestéket, amely a németek nemzeti, államjogi, gazdasági és katonai helyzetével foglalkozik. Dr. Mirnić Józsefnek, az újvidéki egyetem professzorának jóvoltából lehetőségünk nyílt arra, hogy tanulmányozzunk egy nemzeti csoportot, mely a megszállás első napjától az utolsóig hűségesen kiszolgált a német fasisztust, s végül oda jutott, hogy elszí-

getelődött a bácskai szerbektől, horvátoktól, magyaroktól, szlovákoktól, ruszinoktól és más nemzetiségűektől.

Legújabb művében, a szerbhorvát nyelven megjelent, 380 oldalas könyvben, melynek címe: *Bácskai németek a második világháborúban*, dr. Mirnić József bemutatja az itteni németek életét 1920-tól kezdve, amikor Újvidéken megalakult a Kulturbund mint művelődési-oktatási szervezet, mindaddig, míg ugyanez az egyesület át nem alakult egy szélsőséges fasiszta kirendeltséggé. A szervezetnek a régi Ju-

goszláviában 300 000 tagja volt, a háború alatt viszont a bácskai németeknek már 91,2 százalékát felölelte.

A könyvnek nyolc fejezete van: *Bácskai németek a sváb—német Kulturbund kereteiben a második világháború kitéréséig; Bácskai németek a második világháború kezdetétől a magyar megszállásig; A bácskai németek és a megszálló magyar hatóság viszonya; Bácskai németek a magyarországi Népi Német Szövetség keretében; SS-sorozások a bácskai németek között; A bácskai németek hátrországi tevékenysége; A bácskai németek és a népfelzabardító mozgalom; Bácskai németek Magyarországon a német megszállás idején és Zárószó.*

Nagyon leegyszerűsíténé a dolgot, ha a Kulturbundra úgy néznénk, mint kimondottan politikai szervezetre. A helyzet már a második világháború előtt egészen más volt, hogy aztán a háború alatt a Kulturbund politikai-nemzeti és gazdasági óriássá nője ki magát, mert semmit, ami a bácskai németekkel és a harmadik birodalommal volt kapcsolatban, nem lehetett elképzelni ennek a hatalmas szervezetnek engedélye, ösztönzése és tevékenysége nélkül.

Dr. Mirnics József minderről számtalan adatot tár elénk. A németek teljes gazdasági ereje Hitler és a fasiszmus szolgálatában állt. A bácskai németek ragaszkodását a harmadik birodalomhoz azzal is bizonyítani lehet, hogy a német katonai egységekben 45 000 bácskai szolgált, ami 19 százalékat képezi a német népcsoportnak. A német katonai hatóságok, a pesti kormány jóváhagyásával, három SS-sorozást is végeztek, s kevesen vonhatták ki magukat ezek alól. Minden német férfi, tizennyolc évtől ötvenig, katona volt. Legtöbbjük Finnországban és Norvégiában teljesített szolgálatot, s 1943 nyaráig 7000 bácskai német esett el.

Dr. Mirnics József könyvével leleplezi az államközi, politikai-diplomáciai és katonai kapcsolatokat a harmadik birodalom és Magyarország között. Habár szövetségesek voltak s csapataik részt vettek a Vörös Hadsereg elleni harcokban, közöttük a kapcsolat mégsem volt mindig szilárd és egységes. Ehhez a bácskai németek is hozzájárultak, nem ismerve el Bácska Magyarországhoz való csatlósását, és abban a reményben élve, hogy Bácskát kivonják majd a magyar

fennhatóság alól és a Kulturbund kapja meg. Ez az elgondolás alakította ki a bácskai németek magatartását is, akik úgy viselkedtek, mint „országban”, minduntalan kimutatva összeférhetetlenségüket a magyarokkal és különösen a magyar hatóságokkal szemben.

Az otthon maradt németek sem ültek összetett kézzel. A Kulturbund különböző akciókra mozgósította őket, melyek végső célja a németek háborús esélyeinek erősítése volt. Ezekbe az akciókba mindenkit bekapcsoltak az idősektől és nőktől kezdve az ifjakig és gyerekekig, függetlenül attól, milyen munkáról volt szó, a föld megműveléséről, a termés betakarításáról, gyógynövények gyűjtéséről, selyemhernyó-tenyésztéséről vagy az üres mákfejek begyűjtéséről. A német hadigépezet totális mozgósítást igényelt minden vonalon és semmit sem bízott a véletlenre.

A bácskai németeknek a harmadik birodalom iránti odaadását tanulmányozva, dr. Mirnics Józsefnek sikerült részletesen bemutatnia a Kulturbund mozgósító erejét. Ez egy teljhatalmú szervezet volt, melynek működése semmiben sem maradt le a hasonló erőfeszítésektől magában Németországban. Mégis akadtak olyan egyének, akik nem fogadták el a fasiszmust, ellenszegültek a nemzetiszocialista mozgalomnak, azt hangoztatva, hogy ez a bácskai németeket a pusztulásba viszi. A kisszámú ellenszegülők között kiemelkedő helyet foglalt el az apatini Berencs Adám plébános, aki hetilapján, a Die Donaun keresztül megbélyegezte a fasiszmust és állást foglalt a magyar hatóságokkal szembeni lojális viszony mellett. Emiatt állandóan durva támadásoknak volt kitéve, hogy aztán, Magyarország megszállása után, 1944 márciusában letartóztassák és internálják. A németek balszerencséje az volt, hogy nem akadt köztük több szervezett antifasiszta. Az a tény, hogy a németek 90 százaléka tagja volt a Kulturbundnak, elég bizonyíték arra, hogy politikailag megvádolja magatartásukat a megszállás alatt. Azok a németek, akik a magyar hatóságok iránti lojalitásukat hangoztatták, a Mariabundba, egy vallási-művelődési egyesületbe tömörültek, s ezáltal állandó célpontjává váltak a fasiszták támadásának. Gúnyszavakat és jeleket firkáltak házaikra, Schwarzereknek nevezték és a nyil-

vánosság előtt gyakran tetteleg bántalmazták őket.

A mű egyik nagy értéke, hogy szerzője bemutatta a németek társadalmi-gazdasági, vagyis anyagi bázisát Bácskában a második világháború előtt és idején. A bácskai németek 50 százaléka földműves volt, 26 százaléka iparos (zömmel segéd nélkül), 30 százaléka munkás, 3 százaléka kereskedő és 2 százaléka értelmiségi. A bácskai (s egyben vajdasági) németek gazdasági megerősödése 1936-ban kezdődött, amikor Hitler államfői és hadvezéri ambíciói kifejezésre kezdték jutni. A németek 1940-ben memorandummal fordultak a jugoszláv kormányhoz, s abban bemutatták helyzetüket, kiemelve azt a tényt, hogy Vajdaságban a földterület 31 százalékát ők birtokolják, a gyáriparban 46, az iparban pedig 40 százalékkal vesznek részt, és hogy akkora tőkével rendelkeznek, mely Vajdaság tőkéjének egyharmadát képezi, vagyis a tartomány nemzeti jövedelmének 51 százalékát adják. A németek ilyen nagyrányú gazdasági megerősödése an-

nál elgondolkoztatóbb, mivel a vajdasági németek négyötöde falun élt. A kenderipar például kizárólag a németek kezében volt.

A háború után Jugoszláviát vádakkal illették a bácskai németek sorsáért, akik Ausztriába, illetve Nyugat-Németországba kerültek. Dr. Mirnics József megmagyarázza azt is, hogyan kerültek oda. Azok, akik nem vonultak be, 1944 októberében önként elhagyták Bácskát, amikor a német hadsereg visszavonult a Vörös Hadsereg és a Jugoszláv Népfelzabardító Hadsereg elől. Ezúttal is a Kulturbund haladt az élen a német civil lakosság kivonásában, amit a német katonai parancsnokságokkal közösen végzett. Ezzel bezárult a kör annak az áruó szervezetnek a fasiszta politikája körül, amely 1920-ban kezdte el működését mint művelődési egyesület, hogy a végén egyesüljön a nemzeti-szocialistákkal, akik semmi jót nem hoztak sem az emberiségre, sem pedig azokra, akik Bácskában a fasiszta ideológiát követték.

MILENKO BELJANSKI
(Burkus Valéria fordítása)

A HAZA KERESÉSE

BRANIMIR ŠĆEPANOVIĆ: *Az a gyalázatos nyár.*
Európa, Budapest, 1974.

Hazatérésnek nevezhető-e a szülőfaluba való visszatérés, ahol kételkedve, rosszindulattal és előítéletekkel telve fogadják a visszatérőt? És mit remélhet szülőföldjétől az, aki hamissággal és ámitással igyekszik maga iránt jóindulatot ébreszteni? Ezekre a kérdésekre keresi a választ Branimir Šćepanovićnak *Az a gyalázatos nyár* című regénye, amelynek egy montenegrói falu a színhelye, de a világ bármely más pontján is ugyanúgy lejátszódhatna.

Mindent eltűrő, megalázott, szegény és szerény, korán elhalt vándor muzsikos fia volt Isak, aki apja halála

után elvadult, s abban a meggyőződésben élt, hogy csak akkor kerülheti el apja sorsát, ha fölgyűjtja a szalmakazlakat, letarolja a gyümölcsösöket és ellop mindent, ami keze ügyébe akad. Így teltek serdülő évei, amíg egy napon — tizenkilenc éves volt ekkor — a falu felbőszült népe el nem üzte. Szégyen és gyűlölet szította vágyt élt benne, hogy messzire meneküljön és emberré legyen, s hogy egy napon megváltozva visszatérjen.

Sokévi bolyongás, idegen földön végzett fáradtságos munka után, valóban megváltozva visszatért. De szülőfalujának népe nem akarta visszafo-